

ФІЛОСОФІЯ ЛІТЕРАТУРИ

УДК 82-312.6:821.111(73/.74)(477)

DOI <https://doi.org/10.31652/3041-1084-2026-7-06>

Постколоніальний вимір війни у романах «Половина жовтого сонця» Чімаманди Нгозі Адічі та «Ендлінг» Марії Реви

The Postcolonial Dimension of War in the Novels Half of a Yellow Sun by Chimamanda Ngozi Adichie and Endling by Maria Reva

Юган Наталія Леонідівна

доктор філологічних наук, доцент,

професор кафедри літературознавства і східної філології

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

orcid.org/0000-0001-6845-6731

ugannl2@gmail.com

Надійшла до редакції : 01 березня 2026 р. Схвалено до друку : 12 березня 2026 р.

Анотація. У статті розглядається постколоніальний вимір війни у романах Чімаманди Нгозі Адічі «Половина жовтого сонця» (2006) та Марії Реви «Ендлінг» (2025). У дослідженні аналізується відображений художньо нігерійський та український досвід війни крізь призму постколоніальної теорії, зокрема концепцій Едварда Саїда, Гомі Бгабги, Гаятрі Чакраворті Співак і Майкла Ротберга. Війна у романах постає не лише як політичний чи етнічний конфлікт, а як процес тривалого колоніального та імперського впливу, що формує колективну пам'ять, культурну ідентичність і міжпоколіннєву травму. У романі Адічі показано, як колоніальна спадщина та етнічні поділи в Нігерії спричинили катастрофу Біафри, а приватні історії героїв вплетені в матрицю масштабної державної катастрофи. Твір Реви висвітлює сучасну українську війну та імперський вплив росії через призму жіночого досвіду, гендерної експлуатації та глобального дисбалансу влади, зокрема в контексті діаспори та колоніального мовного спадку. За допомогою порівняльного аналізу проводяться типологічні паралелі між двома історичними контекстами: війна постає, як прояв структурного насильства колоніального минулого та простір формування нових моделей національної та культурної ідентичності. Водночас відмінності в моделях національної пам'яті, діаспорній перспективі та художніх стратегіях репрезентації травми підкреслюють унікальність підходів авторок та

специфіку історико-культурних контекстів їхніх творів. Дослідження акцентує увагу на ролі літератури як інструмента опрацювання травматичного досвіду, відновлення голосу маргіналізованих суб'єктів і трансформації колективної пам'яті. Стаття має наукову новизну у висвітленні постколоніального аспекту війни та порівнянні українського та африканського історичних досвідів через художні тексти, які демонструють увагу до локальної історії, глобальної колоніальної спадщини та міжпоколінневої травми.

Ключові слова: постколоніалізм, війна, колективна пам'ять, національна ідентичність, міжпоколіннева травма, жіночі наративи, діаспора.

Abstract. The article examines the postcolonial dimension of war in Chimamanda Ngozi Adichie's *Half of a Yellow Sun* (2006) and Maria Reva's *Endling* (2025). The study compares Nigerian and Ukrainian experiences of war through the lens of postcolonial theory, drawing on the concepts of Edward Said, Homi Bhabha, Gayatri Chakravorty Spivak, and Michael Rothberg. In these novels, war is represented not merely as a political or ethnic conflict, but as a process shaped by prolonged colonial and imperial influences, which in turn affect collective memory, cultural identity, and intergenerational trauma. Adichie's novel illustrates how colonial legacies and ethnic divisions in Nigeria culminated in the Biafran catastrophe, intertwining private narratives of the characters with the scale of national disaster. Reva's work portrays contemporary Ukrainian war and Russia's imperial influence through the prism of women's experiences, gendered exploitation, and global power imbalances, particularly in the contexts of diaspora and colonial linguistic heritage. The comparative analysis highlights typological parallels between the two historical contexts: war emerges as both a manifestation of structural violence rooted in colonial pasts and a space for the formation of new models of national and cultural identity. At the same time, differences in national memory, diasporic perspectives, and literary strategies of representing trauma underscore the unique approaches of the authors and the specificities of their historical and cultural contexts. The study emphasizes literature's role as a tool for processing traumatic experiences, restoring the voices of marginalized subjects, and transforming collective memory. The article contributes to scholarly knowledge by highlighting the postcolonial aspect of war and comparing Ukrainian and African historical experiences through literary texts that reveal the interplay of local history, global colonial legacies, and intergenerational trauma.

Key words: postcolonialism, war, collective memory, national identity, intergenerational trauma, women's narratives, diaspora.

Постановка проблеми. Сучасний літературний дискурс дедалі частіше розглядає війну не лише як історичний або політичний феномен, а як складний постколоніальний процес, що формує колективну пам'ять, соціальні структури, тілесний досвід і національну ідентичність. Постколоніальний підхід дозволяє

проаналізувати, як наслідки імперського домінування, етнічних поділів та глобальних асиметрій влади продовжують впливати на способи репрезентації воєнного досвіду в художній літературі.

Саме через призму постколоніальної теорії стають зрозумілишими не лише форми воєнного насильства, а й способи опрацювання травми, її транснаціональні реєстри та міжпоколінні механізми пам'яті. Обрані для порівняльного аналізу романи «Половина жовтого сонця» («Half of a Yellow Sun») Чимаманди Нгози Адичі (2006) [1] та «Ендлінг» («Endling») Марії Реви (2025) [10] репрезентують два різні, але концептуально споріднені виміри постколоніального воєнного досвіду: у контексті африканського деколонізаційного конфлікту та сучасної війни в Україні як продовження пострадянської та постімперської динаміки розвитку суспільства.

Постколоніальна теорія підкреслює, що імперські структури влади продовжують впливати на культурні та політичні процеси навіть після формального завершення колоніального панування. Як зауважує Едвард Саїд, колоніалізм формує не лише політичну систему контролю, а й систему репрезентацій, через яку колонізовані суспільства осмислюють власну історію [12, с. 10]. Війни в постколоніальних державах часто постають, як продовження колоніального насильства у нових історичних формах. Гомі Бгабга розглядає постколоніальну ідентичність як гібридну й нестабільну структуру, сформовану в умовах колоніального досвіду, де суб'єкт перебуває у просторі міжкультурного розщеплення та постійно переосмислює власну ідентичність [2, с. 88]. У цьому контексті війна стає ключовим моментом, що радикально трансформує культурну ідентичність й активізує переосмислення історичного досвіду. Гаятрі Чакраворті Співак акцентує на проблемі голосу маргіналізованих суб'єктів у колоніальному та постколоніальному дискурсі, порушуючи питання: «Чи може підлеглий говорити?» [14]. У літературі постколоніальних авторів війна часто виступає простором для проговорення досвіду насильства, маргіналізації та культурних втрат.

Український та нігерійський історичні досвіди, попри географічну та культурну дистанцію, демонструють низку типологічних подібностей. Біафрійська війна в Нігерії (1967–1970), що становить історичну основу роману Чимаманди Нгози Адичі «Половина жовтого сонця», є прикладом конфлікту, спричиненого колоніальною політикою Британської імперії, яка сформувала штучні етнополітичні кордони та загострила міжетнічні суперечності. Українська історія ХХ – ХХІ століть характеризується тривалим перебуванням у полі імперських впливів, що формували культурну, мовну та політичну залежності. Захоплення росією Криму та АТО на Донбасі 2014 – 2022 років, а потім повномасштабне російське вторгнення 2022 – 2026 років, які розглядаються, як продовження імперської експансії [5, с. 48–49], актуалізують питання деколонізації історичної пам'яті та формування національної суб'єктності. Актуальні події російсько-української війни покладені в основу роману українки з канадської діаспори Марії Реви «Ендлінг». Обидва історичні досвіди демонструють, що війна в постколоніальних суспільствах нерідко стає наслідком

тривалих процесів насильства, закладених колоніальним минулим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Романи М. Реви та Ч. Н. Адічі вивчені нерівномірно. «Ендлінг» М. Реви, який потрапив у 2025 році у лонгліст Букерівської премії, отримав на теперішній час багато критичних відгуків, переважно позитивних [3, с. 6–8], але поки не став об'єктом глибокого літературознавчого аналізу. У моїй статті було розглянуто особливість жіночої самоідентифікації героїнь у воєнний час у романі Марії Реви в порівнянні з твором Вікторії Амеліної [18].

Натомість твір Адічі був проаналізований у різних ракурсах та дослідницьких вимірах. Наведемо тут тільки наукові статті, які дотичні до теми роботи. В історії осмислення роману «Половина жовтого сонця» Чимаманди Нгози Адічі простежується поступове розширення дослідницької оптики – від діаспорної перспективи до проблематики національної ідентичності та постколоніальної критики державності. У статті Сьюзен Стреле (2011) роман інтерпретовано крізь призму діаспорного бачення та «продукування вигнання», де війна Біафри постає як досвід розриву, що формує транслокальну пам'ять і множинну ідентичність [15]. Ніраддж Сінга (2023) акцентує увагу на нездійсненому проєкті панафриканізму та постколоніальній незавершеності національного визволення, трактуючи Біафру як символ «сонця, що так і не зійшло», тобто нереалізованої моделі суверенності [13]. У розвідці С. Діоне та М. Віллане (2025) досліджено проблему націєтворення через категорії «іншування» та етноциду, що дозволяє осмислити роман як художній аналіз нестабільної національної ідентичності в умовах етнічного насильства [4].

На теперішній час стратегія порівняння постколоніальної української та зарубіжної літератури в сучасному літературознавстві розвинута недостатньо. Ряд наших публікації був спрямований на комплексне осмислення постколоніальних наративів, колективної та міжпоколінневої травми в українському та світовому літературному контексті [16; 17; 19]. Представлене дослідження ґрунтується на відповідних теоретичних роботах і на цьому досвіді міждисциплінарного аналізу постколоніальної української та англомовної літератури.

Таким чином, можна зробити висновок, що запропонована тема статті має наукову новизну.

Постановка завдання. Метою наукової розвідки є порівняльний аналіз постколоніального виміру війни в романах «Половина жовтого сонця» Чимаманди Нгози Адічі та «Ендлінг» Марії Реви з огляду на репрезентацію колоніальної спадщини, національної ідентичності та колективної травми.

Виклад основного матеріалу. Події роману «Ендлінг» Марії Реви розгортаються в Україні напередодні повномасштабного вторгнення росії 2022 року. Оповідь поєднує індивідуальні жіночі історії з показом історичної катастрофи. У центрі сюжету – три молоді жінки, які працюють у шлюбному агентстві для іноземців. Для дослідниці Єви така робота – спосіб фінансування дослідження з порятунку зникаючих видів равликів. Образ «енделінга» – останнього представника виду

– символізує тут крихкість існування не тільки равликів, а й усього живого, включаючи людину. Пов'язані з феміністичним активізмом в Україні сестри Настя і Сол (Соломія) планують безпрецедентне викриття неокolonіальної логіки «ринку наречених», однак початок війни змінює масштаб їхніх намірів. Війна постає як травматичний розрив, що перекодовує особисті стратегії та простір, а Україна – як територія перетину західного екзотизму й російської імперської агресії. Поєднання екологічної метафорики, гендерного досвіду й військового конфлікту формує наратив про вразливість і стійкість, у якому приватне стає частиною національної травми.

«Половина жовтого сонця» Чімаманди Нгозі Адічі осмислює події Нігерійської громадянської війни 1967–1970 років і поразку новоутвореної незалежної республіки Біафри. Назва роману відсилає до образу на її прапорі – символу надії на самовизначення. Історія, як і у Марії Рєви, подана через долі трьох персонажів – Угву, Оденігбо й Оланни. Це дозволяє поєднати інтимний вимір із катастрофою державного масштабу. Етнічне протистояння в суспільстві, масове насильство, голод і вимушене переселення руйнують не лише матеріальний світ, а й довіру між людьми, загострюючи питання лояльності та відповідальності. Роман постає також, як художня реконструкція міжпоколінневої травми; спираючись на родинну пам'ять, авторка повертає голос цивільним, зокрема жінкам, і показує, як колоніальна спадщина та зірваний проєкт державності формують тривалі наслідки для колективної ідентичності.

У обох романах, що аналізуються, виразно окреслюється діаспорний і постколоніальний ракурс, зумовлені біографіями самих авторок і способом передавання пам'яті. Роман «Половина жовтого сонця» постає як акт опрацювання міжпоколінневої травми: у присвяті авторка згадує обох своїх дідусів, які загинули на цій війні, та бабусь, які пережили усі її труднощі [1, с. 1], а в післямові прямо вказує на родинні джерела наративу – спогади батьків і родичів, які були свідками існування Біафри, втратили близьких і наголошували не лише на стражданні, а й на досвіді виживання: «війна огидна» як моральний імператив пам'яті [1, с. 1]. Таким чином, роман функціонує як художня реконструкція переданої травми, в якій приватні історії стають формою повернення гідності поколінню, що зазнало катастрофи.

Подібний механізм працює і в романі «Ендлинг» Марії Рєви. Авторка живе в Канаді, пише англійською мовою, перебуваючи у просторі потужної української діаспори, однак має безпосередній зв'язок із родинною історією (зокрема через архівні записи діда). Її текст також можна читати як спробу осмислити історичні травми України (імперське минуле, війну, досвід втрати) через дистанцію діаспори, де пам'ять передається не як безпосередній досвід, а як етичний обов'язок наступних поколінь. В обох випадках маємо складний процес наслідування й переінтерпретації травми, що формує постколоніальну оптику бачення війни як тривалого інтергенераційного зламу ідентичності.

Осмилення війни в постколоніальному дискурсі передбачає її розгляд, з одного боку, як результат політичних чи етнічних суперечностей, а з іншого – як прояв довготривалих колоніальних процесів, що визначають політичну географію, соціальну структуру та культурну пам'ять постколоніальних суспільств. Як підкреслює Едвард Саїд, імперіалізм функціонує не лише як форма територіального контролю, але як система культурних репрезентацій, яка продовжує впливати на самосприйняття колишніх колоній навіть після формального завершення колоніального панування [12, с. 8–9]. У цьому контексті війна постає симптомом історичних трансформацій, пов'язаних із кризою колоніальних моделей державності та пошуком нових форм національної ідентичності.

Романи Марії Реви «Ендлінг» та Чимаманди Нгози Адичі «Половина жовтого сонця» демонструють війну як подію, що виникає на перетині колоніального спадку та сучасних процесів культурного самоусвідомлення. В обох текстах війна репрезентується як історичного конфлікту і в той же час механізму формування колективної травматичної пам'яті, що впливає на ідентичність окремих персонажів і національних спільнот.

Роман Адичі постає показовим прикладом постколоніального конфлікту, спричиненого політикою колоніального державотворення: як зазначають дослідники африканської історії, Британська імперія об'єднала різні етнічні й культурні регіони в межах Нігерії з економічних та адміністративних міркувань, заклавши підвалини нестабільної політичної системи і тривалих конфліктів [13]. У творі колоніальна спадщина окреслюється як структурна передумова війни: етнічні поділи між іґбо, хауса та йоруба були посилені колоніальною адміністрацією, що відповідає концепції амбівалентного колоніального дискурсу Гомі Бґабґи [2, с. 2; с. 66–84]. Поліфонічна нарація дозволяє відтворити різні соціальні перспективи та показати формування біафрійської ідентичності як утопічного проекту національного відродження, символізованого образом половини жовтого сонця, який поступово перетворюється з метафори надії на знак втрати.

Політичний вимір роману «Половина жовтого сонця» формує інтелектуальне тло, на якому визріває міжпоколіннева національна травма. Дискусії університетського середовища Нсукки виявляють амбівалентність постколоніальної свідомості – від панафриканських ідей до етнонаціонального самоусвідомлення. У розмовах Оденіґбо та його кола звучить переконання, що расова солідарність є відповіддю на колоніальне приниження: «...усі ми схожі в одному – нас пригноблюють білі... І панафриканізм – найрозумніша відповідь» [1, с. 6]. Водночас сам Оденіґбо ставить під сумнів цю універсалізацію, наголошуючи на первинності етнічної ідентичності: «Я нігерієць, тому що білі створили Нігерію... Але передусім я – іґбо...» [1, с. 6]. Таким чином, колоніальний проект постає штучною конструкцією держави й раси, що провокує конфлікт між модерною нацією та донаціональною спільнотою.

Дискусія між інтелектуалами оголює парадокс: навіть «плем'я» осмислюється як продукт колоніалізму: «плем'я сьогодні – точно такий же продукт колоніалізму, як

держава та раса» [1, с. 6]. Отже, національна ідентичність формується в опозиції до колоніального Іншого, а сама боротьба за автентичність виявляється реактивною. У цьому контексті показовими є суперечки довкола заснування університету в Нсукці, який проголошується «вільним від колоніального впливу» [1, с. 9]. Освітній простір осмислюється як символ деколонізації знання – відповідь на епістемічне насильство метрополії.

Колоніальна історія Нігерії в романі Адічі подається як першопричина майбутнього розпаду. У рукопису книги «Світ мовчав, коли ми вмирили» описано, як на Берлінській конференції 1884 року європейські держави розділили Африку, а в 1914 році штучно об'єднали Північ і Південь – «Так народилася Нігерія» [1, с. 33]. Політика «розділяй і пануй» безпосередньо пов'язується з подальшими погромами: «грунт для різни підготував британський колоніальний уряд» [1, с. 45]. Таким чином, сучасне насильство трактується не як «віковічна ворожнеча», а як наслідок колоніального адміністрування й маніпуляції етнічними відмінностями. Саме ця інтерпретація закладає підґрунтя для розуміння війни в Біафрі як травматичного повернення невіршеного колоніального минулого.

Військовий переворот і проголошення незалежності Біафри сприймаються частиною нігерійської інтелігенції як акт очищення: «мета Революційної Ради – створити державу, вільну від корупції та міжусобиць» [1, с. 35]. Однак ейфорія незалежності швидко стикається з реальністю геополітичної ізоляції та зовнішнього тиску. Визнання Танзанією викликає надію, а роль її президента Жуліуса Ньерере осмислюється як моральний жест, тоді як Америка постає «каменем спотикань» [1, с. 79]. Африканський конфлікт знову виявляється втягнутим у глобальну гру імперських інтересів.

Важливою у цьому контексті є також думка західних журналістів, які редукують трагедію до «пропаганди», заперечуючи масштаби голоду й бомбардувань. Для них війна – це черговий епізод «джунглів», тоді як для білошкірого письменника Річарда, який виріс та навчався у Лондоні, поступово формується інша позиція – він переходить від дистанційованого спостерігача до суб'єкта, який говорить «ми» [1, с. 99]. Його внутрішня криза – «а раптом він за своєю природою всього тільки спостерігач?» [1, с. 46] – символізує моральну проблему європейського свідка постколоніальної катастрофи.

Нарешті, розкладання армії, корупція та присутність білих найманців («Навіщо платити білим, щоб вони воювали за нас?» [1, с. 78–79]) демонструють, що навіть у боротьбі за незалежність зберігається залежність від колоніального центру. Символічним є епізод спалення біафрійських банкнот головними героями після знищення незалежної Біафри: «Ти спалюєш пам'ять» – «Пам'ять у мене в серці» [1, с. 99]. Пам'ять переноситься з матеріальних маркерів державності у внутрішній простір суб'єкта, що вказує на трансформацію національної травми від політичної поразки до міжпоколінневого досвіду.

У такий спосіб політичні дебати, позиція місцевої інтелігенції, журналістські

інтерпретації формують у романі багатовимірну картину конфлікту, де націоналізм є водночас емансипативною стратегією і наслідком колоніальної травми. Саме цей амбівалентний вимір дозволяє розглядати війну не лише як історичну подію, а як процес формування постколоніальної ідентичності, що передається наступним поколінням.

Роман Чімаманди Нгози Адічі «Половина жовтого сонця» репрезентує колективну травму війни через голод, насильство та руйнування соціальних структур. Особливо виразним є наратив «Світ мовчав, коли ми помирали», який функціонує в якості документальної хроніки трагедії Біафри, відображаючи визволення Нігерії, політичні маніпуляції британців, економічну залежність держави та погроми 1966 року, що радикально трансформували ідентичність іґбо, а також голод як зброю війни й глобальне мовчання міжнародної спільноти [1, с. 24–69].

Важливою для поетики роману нігерійки є гра з авторством: спершу ініціативу беруть інтелектуали й світлошкірий Річард, проте остаточний голос отримує Уґву – колишній слуга, солдат і свідок подій [1, с. 105, с. 114]. Така багатоголосна структура поєднує політичний аналіз, інтелектуальні дискусії й тілесну травму, створюючи етичний жест: право на останнє слово належить безпосередньому учаснику подій, а не зовнішньому інтерпретатору. І це підкреслює важливість репрезентації голосу постраждалих у літературі.

Розпад державного проєкту Біафри в романі символізує крах колективної утопії та формує травматичний досвід, який, за концепцією Маріанни Гірш, може передаватися наступним поколінням через механізми постпам'яті [9, с. 22–29]. Адічі демонструє, що пам'ять про Біафру продовжує існувати в культурному дискурсі Нігерії як символ незавершеного національного проєкту та травматичного історичного досвіду.

Український військовий наратив розгортається у романі Марії Рєви «Ендлінг» в межах постколоніальної парадигми, пов'язаної із тривалим перебуванням України у складі імперських державних утворень. Сучасні військові конфлікти актуалізують процеси деколонізації культурного простору та переосмислення історичного досвіду.

У романі «Ендлінг» національна ідентичність України постає як поле боротьби між саморепрезентацією та зовнішнім, колоніальним поглядом. Уже на рівні базової ідентифікації проступає знецінення: «Те, що Настя не була росіяночку, не мало значення: для чоловіків цього було «достатньо близько». Українка – це майже як копія росіянки» [10, с. 36]. У цій формулі «достатньої близькості» закладено імперську логіку стирання відмінностей, де Україна редукується до периферійного варіанта росії. Йдеться не лише про побутову необізнаність, а й про колоніальну оптику, яка заперечує окремішність української нації, перетворюючи її на додаток до «більшої» культури.

Цей самий погляд формує сексуалізований образ країни як простору доступності.

Розповідь про протест феміністок у Києві, у якому жінки «з віночками на головах <...> оголювали тіло, списане гаслами <...>: Україна – не бордель» [10, с. 40], вказує на потребу прямого політичного спротиву об'єктивації. Україна в глобальному уявленні постає як територія експорту наречених, а отже як напівлегалізований ринок жіночих тіл, молодих, привабливих та достатньо покірних для чоловіків західного менталітету. Історії про наречених, що поїхали в якості наречених до Америки, а потім одна «повисилась на балці у свинарнику свого чоловіка», іншу «коханий» «не випускав з дому місяцями» або навіть готував до продажу органів [10, с. 46], демонструють, що за романтизованою риторикою може ховатися реальність насильства й новітньої торгівлі людьми. Таким чином, жіноче тіло стає метонімією колонізованої території – його так само привласнюють, вивозять, експлуатують.

Колоніальний дискурс особливо виразний у рекламній міфології «українського жіночого феномену». Україна описується як «наречениця світу», а чорнозем – як джерело особливої жіночності [10, с. 58–59]. Псевдонаукові пояснення – «у слов'янської жінки в крові більше естрогену» [10, с. 57] – відтворюють біологізаторську логіку, що виправдовує гендерну й національну ієрархію. Українка тут – «маленький, але міцний вогник», який «радо зігріє вас» [10, с. 59], тоді як західна жінка зображена як «франкен-жінка». Така риторика фактично перетворює країну на екзотичний ресурс, доступний для споживання «сміливим» західним чоловіком, який, ступивши на «чорнозем», автоматично стає «багатшим, молодшим, привабливішим» [10, с. 59]. Це класичний колоніальний сценарій: центр відновлює власну маскулінність за рахунок периферії.

Водночас роман вписує в цю картину національний спротив. Фото матері Насті-феміністки з написом «Fuck You Putin» під час акції проти арешту Pussy Riot символізує пряме протистояння російському імперському впливу [10, с. 69]. Присутність володимира путіна в цій сцені маркує чіткий геополітичний контекст: боротьба точиться не лише за права жінок, а й за суверенність держави. Переслідування активісток «Беркутом януковича (у зв'язці з російськими спецслужбами)» [10, с. 69] підкреслює внутрішньо- і зовнішньокolonіальний тиск, у якому феміністичний протест стає формою національного опору.

Лекція про діяльність Іоланти Черно й боротьбу проти «міжнародної індустрії наречених» у романі М. Рєви розширює проблему до глобального масштабу: зникнення «ста в'єтнамських жінок» не зупиняє «багатомільярдну машину наречених» [10, с. 78–79]. Україна тут – лише один із вузлів світової системи нерівності. Іноземець Бертран у тексті формулює це у неоліберальних категоріях: «Справжня війна тут – це бідність. Нерівність... найгниліший варіант пізнього капіталізму» [10, с. 203]. Проте його «допомога» має колоніальний характер – він міг би «дати роботу кожній із вас... навчити рибалити» [10, с. 203]. Він говорить із позиції зверхності, як той, хто володіє ресурсами. Не випадково самі чоловіки бояться ярликів – «покупці наречених», «огидні типи», «колонізатори» [10, с.

205]: текст прямо називає явище своїм іменем.

Отже, національна ідентичність у романі вибудовується в напруженні між зовнішнім сексуалізованим образом України як «житниці» й «наречениці» світу та внутрішнім прагненням до суб'єктності і спротиву. Колоніальний погляд Заходу й імперський тиск росії сходяться в точці жіночого тіла, яке стає символом країни. Саме тому феміністичний протест у тексті набуває не лише гендерного, а й виразного національного виміру.

У романі М. Реви війна постає як продовження імперської політики, спрямованої на відновлення культурного та політичного контролю. Війна у «Ендлінг» осмислюється не як ізольований епізод, а як повторюваний імперський сценарій, що має чітку історичну матрицю. Згадка про Осетію, Грозний та Алеппо актуалізує досвід попередніх воєн, у яких російська армія, опинившись у стратегічному тупику, «просто стирала міста з лиця землі, килимовими бомбардуваннями, вбиваючи тисячі» [10, с. 135–136]. Така паралель виводить український досвід за межі локального конфлікту і вписує його в довшу історію воєнної тактики тотального руйнування. Перелік українських міст – Житомир, Миколаїв, Харків, Маріуполь – фіксує поступове наближення катастрофи: «іхні міста поки що стояли цілими, але вже падали» [10, с. 136]. Це очікування неминучого формує атмосферу історичної повторюваності, у якій війна сприймається, як закономірне продовження імперської політики, а не як випадковий вибух насильства.

Водночас романна оповідь наголошує на тривалості конфлікту, руйнуючи ілюзію його раптовості. Самодокір героїні – «війна ж уже вісім років точилася на Донбасі, поки решта країни сиділа в офісах, кав'ярнях і барах» [10, с. 170] – підкреслює внутрішній розрив національного досвіду, коли фронт і мирне повсякдення співіснували паралельно. Повторена формула: «триває вона вже вісім років», – деконструє офіційну риторику «спеціальної військової операції» володимира путіна, вказуючи на безперервність агресії та намагання імперського центру приховати сам факт війни. У цьому контексті постає й питання внутрішньої диференціації травми: чи «більша, гостріша й триває довше травма тих, хто втік, ніж травма тих, хто залишився?» [10, с. 216]. Саме формулювання цього запитання демонструє розщеплення національного досвіду між вигнанням і перебуванням під обстрілами, між провиною вцілілого й щоденною загрозою смерті. Таким чином, політичний вимір конфлікту в романі поєднується з націоналістичним – у сенсі боротьби за право на власну історичну інтерпретацію, пам'ять і суб'єктність, які формуються в умовах тривалої, міжпоколінневої війни та травматизації.

Особливістю роману «Ендлінг» стає транснаціональна перспектива, що поєднує локальний український досвід із глобальним контекстом. Марія Рева використовує діаспорний погляд, через який війна постає, як фактор трансформації національної пам'яті та ідентичності української спільноти за межами країни, що збігається з концепцією Майкла Ротберга про «мультиспрямовану пам'ять», де травматичні історії різних культур взаємодіють і формують нові моделі осмислення минулого

[11, с. 11–49].

У канадсько-українському творі проблема національної ідентичності розгортається не лише в координатах території та війни, а й у просторі діаспори, де деколоніальний процес виявляється передусім мовним. Образ Паші – українця-емігранта, відірваного від своїх коренів, – унаочнює драму розщепленої суб'єктності. Еміграція до Канади після розпаду Радянського Союзу стає для персонажа не просто географічним переміщенням, а переходом у зону культурної амбівалентності, де радянська спадщина, мовна асиміляція й прагнення інтеграції витісняють національну пам'ять.

Показовим є ставлення новоприбулих у 1990-х роках до Канади українців до давнішої української діаспори: «Їхня недільна шкільна українська звучить жахливо...». Ця репліка матері, яка сама «ніколи не говорила українською, бо в школі вивчала переважно російську» [10, с. 101–102], оголює парадокс колоніальної ситуації: знецінення мови як «неавтентичної» поєднується з внутрішньою заздрістю до тих, хто зберіг архіви, картини, книжки, тобто неперервність культурної пам'яті. Діаспора вибудувала «фольклорну, утопічну версію України», з писанками, червоними чобітьми й церковними ярмарками, яка мала небагато спільного з пострадянською реальністю. Водночас для цієї хвилі емігрантів родина Паші виглядає «сіро вдягненими, безкорінними <...> представниками homo sovieticus» [10, с. 102]. Таким чином, текст фіксує взаємне відчуження двох моделей українства: збереженого в еміграції та травмованого радянським досвідом.

Перелом стається в момент повномасштабної війни, коли батько Паші раптом звертається до сина українською: «Павло» [10, с. 271], ніби повертаючи йому його витіснене ім'я. І вперше Паша чує, як батьки говорять українською. Мова, яка десятиліттями була приглушена або замінена російською, постає як латентний пласт ідентичності, що активується в момент загрози. Згадка про прадіда, «останнього родича, що говорив українською вільно <...> до того, як більшовики її витіснили» <...>» [10, с. 271], прямо вказує на колоніальну мовну політику. Українська мова в родині не зникла повністю – вона перейшла в підпілля пам'яті, стала прихованим ресурсом, що актуалізується і повертається у час X, як форма спротиву.

Кульмінаційною в романі М. Реви є сцена телефонної розмови: «Мамо, тату. Я в Україні». Фізична присутність Паші в охопленій війною країні контрастує із символічною присутністю тут батьків, що з 90-х років постійно перебувають у Канаді: «Я теж в Україні. У своєму серці... Ми всі в Україні» [10, с. 272]. Простір України тут роздвоюється – між реальною окупацією та уявленою батьківщиною діаспори. Однак ключовим стає мовний виклик матері: «Ти навіть жодного слова українською не маєш для нас?» [10, с. 272]. Деколонізація постає як нагальна вимога, що не може бути відкладена «на потім». Вона відбувається саме в цю мить, у виборі мови. Паша, який переходить із російської на англійську, виявляється паралізованим: «Якщо б він і знав, що сказати, то як би він це сказав? Якою мовою?» [10, с. 272]. Ця фінальна ув розмові з батьками розгубленість фіксує не лише особисту кризу, а й

стан постколоніального суб'єкта, позбавленого мовної опори.

Отже, українська мова в романі функціонує, як маркер національної ідентичності не лише в межах України, а й у канадському діаспорному контексті. Вона стає індикатором повернення до витісненого національного коріння, способом символічної репатріації та водночас полем внутрішнього конфлікту. Через особисту, родинну історію Паші авторка показує, що деколонізація – це не абстрактний політичний процес, а болісна, інтимна робота пам'яті, у якій мова виявляється останньою і найважливішою межею національної суб'єктності.

У романі війна репрезентується як подія, що руйнує лінійність історичного часу та формує фрагментарну структуру пам'яті персонажів. Через індивідуальні історії М. Рева демонструє, що травматичний досвід війни змушує персонажів переосмислювати власну культурну ідентичність, родинні зв'язки та уявлення про національну спільноту. Важливу роль у художньому творі відіграє мотив втрати дому, який символізує не лише фізичне переміщення, але й кризу культурної належності.

У композиції роману «Ендлінг» стильова багатовимірність стає не просто формальним прийомом, а способом етичної реакції на війну. На сторінці 136, де вперше з'являється повідомлення про повномасштабне вторгнення, письменниця вибудовує ефект удаваного завершення твору: виникають елементи, притаманні фіналу, – подяки, біографічна довідка, навіть примітка про шрифт. Така «помилкова кінцівка» створює ілюзію закритої оповіді, ніби роман про шлюбну індустрію вичерпано. Однак цей формальний жест виявляється лише переходом до нового шару нарації – авторка вводить іншу версію себе, фікційну Марію Реву, яка вже не тільки письменниця, а й персонаж, що переживає моральну кризу в еміграції.

Цей зсув супроводжується радикальною зміною задуму: «Я починала писати про «вторгнення» західних женихів в Україну. А потім почалося справжнє вторгнення» [10, с. 135]. Іронічна метафора «вторгнення» як шлюбного туризму руйнується під натиском реальної війни. Авторка зізнається, що обрана тематика спиралася на два штампи – «наречені на продаж» і «голі протестувальниці» [10, с. 135], які в нових обставинах здаються неприйнятними. Відтак вона проголошує намір «написати іншу книжку, інший світ» [10, с. 135], ніби прагнучи втекти в альтернативну реальність. Проте ця втеча виявляється неможливою.

Далі наратив фрагментується, набуваючи поліфонічності. З'являється голос Н. А., який стверджує: «Я пробував збудувати інший роман-юрту, про Україну... але тоді почалися бомбардування. Яке маю право писати» [10, с. 136]. Питання права на письмо стає центральним: «писати про війну, сидячи в кріслі? А продовжувати писати про шлюбне агентство – ще гірше» [10, с. 137]. Тут оголюється криза авторської ідентичності: «хто я такий – справжній українець? Я поїхав ще дитиною. Говорю більше російською, ніж українською, і жодною добре» [10, с. 137]. Таким чином, текст поєднує воєнний дискурс із мовною та національною невпевненістю, формуючи багатозарову рефлексію про постколоніальний суб'єкт, який одночасно

всередині й поза подією.

Фраза «Але чому країну мають розбомбити, щоб про неї почали дбати?» виводить роман на рівень глобальної критики: увага Заходу постає реактивною, залежною від катастрофи. Репліка «Світ – повія» [10, с. 138] радикалізує це бачення, перетворюючи геополітичний контекст на цинічний ринок інтересів. Водночас авторка повертається до первісної теми, але артикулює її вже інакше: «мій роман <...> досліджує проблематичні практики, які пронизують міжнародну шлюбну індустрію» й прагне поставити під сумнів західне сприйняття українських жінок як покірних <...> “наречених за каталогом”» [10, с. 140]. Отже, шлюбна агенція перестає бути сатиричним тлом і перетворюється на метафору колоніального погляду.

Подальше самовизначення тексту як «роману (построману? ще невизначена форма?)» [10, с. 143] підкреслює жанрову амбівалентність твору. Поїздка в Україну з наміром «перешити» текст відповідно до нової реальності стає структурним принципом: роман не завершений, а відкритий, він перебуває в процесі переробки разом із самою новітньою історією. Пошук дідуса в Херсоні додає автобіографічному пласту конкретності й екзистенційної напруги, поєднуючи приватну місію з національною катастрофою.

Назва «Ендлінг» відсилає читача до образу останнього равлика – символу вразливості та знищення. Показово, що аналогічний мотив з'являється і в романі «Ендлінг», написаному Ясмін Шрайбер. Обидва тексти були натхненні есеєм Ед Йонг «Останній у своєму роді». Таким чином, «ендлінг» стає транснаціональною метафорою – останній представник виду, культури чи способу життя. У М. Реви цей образ перегукується з темою зникання України як суб'єкта в чужих наративах і водночас із загрозою втрати автентичного голосу.

Отже, стиль роману визначається поєднанням різних реєстрів – сатиричного, документального, автобіографічного, метафікційного. Він вибудовує структуру з хибною розв'язкою, зміною «маски» оповідача та постійною саморефлексією. Багатоголосність і жанрова нестабільність відображають сам стан війни й деколонізації: текст не може залишатися цілісним і завершеним, коли сама реальність руйнується, перекодовується та переписується.

Висновки. Порівняльний аналіз романів «Ендлінг» Марії Реви та «Половина жовтого сонця» Чімаманди Нгози Адічі дозволяє стверджувати, що в обох текстах війна постає не лише як історична подія, а як структурний наслідок колоніального й неокolonіального минулого, що формує довготривалу кризу ідентичності, пам'яті та державності. Постколоніальний вимір війни виявляється передусім у зображенні її як повторюваного історичного сценарію, закладеного імперською політикою, штучним державотворенням і культурною асиметрією влади.

Обидва романи демонструють, що війна руйнує не лише фізичний простір, а й лінійність часу та цілісність наративу. Фрагментарність, поліфонія, метафікційні прийоми, зміна перспектив і жанрова невизначеність відображають саму природу

травматичного досвіду. У тексті Адічі це виявляється через поєднання інтимної історії з документальною хронікою, тоді як у Реви – через «помилкову кінцівку», саморефлексію авторки та кризу права на письмо. Таким чином, естетична форма стає способом репрезентації травми й деколонізаційного процесу.

Особливого значення набуває діаспорна перспектива обох авторок. І в Адічі, і у М. Реви пам'ять про війну передається як етичний обов'язок наступних поколінь. У першому випадку йдеться про художнє опрацювання родинної пам'яті про Біафру, у другому – про спробу осмислити українську війну з позиції еміграції, де мовна та культурна ідентичність перебуває у стані амбівалентності. Деколонізація постає не лише політичним процесом, а інтимною роботою пам'яті, що позначається в мовному виборі, в поверненні імені, у відновленні витісненого культурного коріння.

Результати компаративного аналізу демонструють, що попри різні історичні та географічні контексти обидва романи конструюють схожі моделі репрезентації травми війни: війна постає як наслідок колоніальної спадщини, поліфонічна нарація дозволяє передати складність травматичного досвіду, а література слугує простором осмислення та збереження пам'яті. Водночас відмінності в моделях національної пам'яті, діаспорної перспективи та художніх стратегіях репрезентації травми підкреслюють унікальність підходів авторок та специфіку історико-культурних контекстів їхніх художніх творів.

Список використаних джерел:

1. Adichie C. N. *Half of a Yellow Sun*. London: Fourth Estate, 2025. 416 p.
2. Bhabha H. K. *The Location of Culture*. 2nd Ed. London – New York : Routledge, 1994. 440 p.
3. Carole V. Bell Fake brides have their own agenda in Ukraine native's heart-stopping 'Endling'. *Los Angeles Time*. June 3, 2025.
4. Dione S., Willane M. Questioning Nationhood and National Identity in Chimamanda Ngozi Adichie's *Half of A Yellow Sun* (2009): Between Politics of Othering and Ethnocide. *International Journal on Studies in English Language and Literature*. 2025. Vol. 13(12). P. 11–21.
5. Drohomyretska L., Yuhan N., Kostyuchok P., Babenko L., Kurok O. The influence of historical memory on the formation of national identity: a response to the challenges of the Russian-Ukrainian war. *Amazonia Investiga*, 2024. Vol. 13 (81). P. 47–55. <https://doi.org/10.34069/AI/2024.81.09.5>
6. Endling by Maria Reva review – a Ukrainian caper upended by war. *The Guardian*. 23 Jun 2025.
7. Endling by Maria Reva. A novel on love, loss, humour and devastation before and during Russia's invasion of Ukraine. *Books*.
8. ENDLING. by Maria Reva. A noteworthy literary achievement and also a good story, sure to be widely discussed and enjoyed. *Kirkus*. June 3, 2025.
9. Hirsch M. *Family Frames: Photography, Narrative, and Postmemory*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1997. 304 p.
10. Reva M. *Endling*. Little, Brown Book Group, 2025. 338 p.
11. Rothberg M. *Multidirectional Memory : Remembering the Holocaust in the Age of Decolonization*. New York: Stanford University Press, 2009. 408 p.
12. Said E. W. *Culture and Imperialism*. Knopf Doubleday Publishing Group, 1994. 416 p.
13. Sinha N. The Sun That Never Rose: Postcoloniality and Pan Africanism in Adichie. *International Journal of Science and Research*. 2023. Vol.12(5). P. 1566-1567.
14. Spivak G. C. Can the Subaltern Speak? Nelson C., Grossberg L. (eds.). *Marxism and the Interpretation of Culture*. Urbana: University of Illinois Press, 1988. P. 271–313.
15. Strehle S. Producing Exile : Diasporic Vision in Adichie's *Half of a Yellow Sun*. *MFS Modern Fiction Studies*. 2011. Vol. 57(4). P. 650–672.
16. Yuhan N. *Postcolonial Narratives and Collective Trauma in Ukrainian, European, and American Drama : A Comparative Analysis*. Scientific Multidisciplinary Monograph «Theoretical and Practical Application of the Results of Modern Science». Printed in the United States of America. International Center for Science and Social Transformation, 2025. P. 293–300.
17. Yuhan N. Female Corporeality as Trauma, Language, and a Topos of Memory in Contemporary English-Language Literature:

A Feminist and Postcolonial Approach. Філологічні та педагогічні науки: сучасні виміри і виклики. Матеріали Всеукраїнської студентської онлайн-конференції / за заг. ред. Н. Юган, В. Шкарлет. Полтава : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2026. С. 154–164.

18. Yuhan N. Fragments of the Body on the Ruins of Empire: Female Representation of War in the English-Language Novels of Ukrainian Writers Victoria Amelina and Maria Reva. Мова та література в мультикультурному дискурсі: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (до 80-річчя Василя Голобородька). Полтава: ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2025. P. 363–370.

19. Yuhan N. Postcolonial Studies in Literary Education: Synergy of the Ukrainian and Global Contexts. Professional training of philologists based on humanistic values: Scientific and pedagogical internship, September 1 – October 12, 2025. Łódź, the Republic of Poland, 2025. P. 74–79.

References:

1. Adichie, C. N. (2025). *Half of a Yellow Sun*. London: Fourth Estate, 416 p.
2. Bhabha, H. K. (1994). *The Location of Culture*. 2nd Ed. London – New York : Routledge, 440 p.
3. Carole, V. (2025). Bell Fake brides have their own agenda in Ukraine native's heart-stopping 'Endling'. *Los Angeles Time*. June 3.
4. Dione, S., Willane, M. (2025). Questioning Nationhood and National Identity in Chimamanda Ngozi Adichie's *Half of A Yellow Sun* (2009): Between Politics of Othering and Ethnocide. *International Journal on Studies in English Language and Literature*. Vol. 13(12). p. 11–21.
5. Drohomyretska, L., Yuhan, N., Kostyuchok, P., Babenko, L., Kurok, O. (2024). The influence of historical memory on the formation of national identity: a response to the challenges of the Russian-Ukrainian war. *Amazonia Investiga*, Vol. 13 (81). p. 47–55. <https://doi.org/10.34069/AI/2024.81.09.5>
6. *Endling* by Maria Reva review – a Ukrainian caper upended by war. *The Guardian*. 23 Jun 2025.
7. *Endling* by Maria Reva. A novel on love, loss, humour and devastation before and during Russia's invasion of Ukraine. *Books*.
8. *ENDLING*. by Maria Reva. A noteworthy literary achievement and also a good story, sure to be widely discussed and enjoyed. *Kirkus*. June 3, 2025.
9. Hirsch, M. (1997). *Family Frames : Photography, Narrative, and Postmemory*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 304 p.
10. Reva, M. (2025). *Endling*. Little, Brown Book Group, 338 p.
11. Rothberg, M. (2009). *Multidirectional Memory : Remembering the Holocaust in the Age of Decolonization*. New York: Stanford University Press, 408 p.
12. Said, E. W. (1994). *Culture and Imperialism*. Knopf Doubleday Publishing Group, 416 p.
13. Sinha, N. (2023). The Sun That Never Rose: Postcoloniality and Pan Africanism in Adichie. *International Journal of Science and Research*. Vol. (5). p. 1566–1567.
14. Spivak, G. C. (1988). Can the Subaltern Speak? Nelson C., Grossberg L. (eds.). *Marxism and the Interpretation of Culture*. Urbana: University of Illinois Press, p. 271–313.
15. Strehle, S. (2011). Producing Exile : Diasporic Vision in Adichie's *Half of a Yellow Sun*. *MFS Modern Fiction Studies*. Vol. 57 (4). p. 650–672.
16. Yuhan, N. (2025). *Postcolonial Narratives and Collective Trauma in Ukrainian, European, and American Drama : A Comparative Analysis*. Scientific Multidisciplinary Monograph «Theoretical and Practical Application of the Results of Modern Science». Printed in the United States of America. International Center for Science and Social Transformation, p. 293–300.
17. Yuhan, N. (2026). Female Corporeality as Trauma, Language, and a Topos of Memory in Contemporary English-Language Literature : A Feminist and Postcolonial Approach. *Filolohichni ta pedahohichni nauky : suchasni vymiry i vyklyky. Materialy vseukrainskoi studentskoi onlain-konferentsii / za zah. red. N. Yuhan, V. Shkarlet. Poltava : DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka»*, p. 154–164.
18. Yuhan N. (2025). Fragments of the Body on the Ruins of Empire: Female Representation of War in the English-Language Novels of Ukrainian Writers Victoria Amelina and Maria Reva. *Mova ta literatura v multykulturnomu dyskursi: zbirnyk materialiv II Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii (do 80-richchia Vasylia Holoborodka)*. Poltava : DZ «LNU im. T. Shevchenka», p. 363–370.
19. Yuhan, N. (2025). *Postcolonial Studies in Literary Education: Synergy of the Ukrainian and Global Contexts*. Professional training of philologists based on humanistic values: Scientific and pedagogical internship, September 1 – October 12, 2025. Łódź, the Republic of Poland, p. 74–79.